

Protective Approach of Iranian Law to the Victimization of Children and Teenagers in Cyberspace (with Emphasis on the Law on the Protection of Children and Teenagers Approved on 2020)

Mahmoud Abbasi¹, Hadi Mersi^{2*}, Seyed Esmaeil Fakhrossadati²

1. Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

2. Department of Law, Faculty of Theology and Islamic Studies, Meybod University, Meybod, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The increasing growth and transformation of crimes that can be committed in cyberspace and the spread of negative and harmful consequences resulting from them cause physical, psychological, social, moral and economic harm to children and teenagers. Therefore, in addition to the substantive and procedural laws and regulations that have been established to protect all victims, it is necessary to establish special laws by considering the special conditions of children and teenagers victims to support them. The purpose of this article is to investigate the innovations of legal materials and the possibility of their extension to the field of victimization of children in the cyberspace as well as discovering the shortcomings and offering suggestions in this field.

Method: The present research has been done using descriptive-analytical method and library resources.

Results: Although the legislator of Iran, under the influence of the criminological teachings of children and teenagers and the awareness of their special conditions, support them with the "Law on the Protection of Children and Teenagers", provided protections such as explaining the dangerous situation of a child or teenager, establishing a children and teenagers protection office and imposing duties for institutions such as Welfare Organization, police force, Prisons and Security and Corrective Measures Organization, Ministry of Interior and Ministry of Health and Medical Education and benefit from welfare social worker, but their special support in cyberspace has been neglected.

Conclusion: The criminal system needs to take measures in order to protect children against threats caused by cyberspace in two levels of preventing harm against children and teenagers and support them after being victimized.

Keywords: Cyberspace; Children and Teenagers; Victimization

Corresponding Author: Hadi Mersi; **Email:** stu.h.mersi@meybod.ac.ir

Received: June 13, 2022; **Accepted:** August 8, 2022

Please cite this article as:

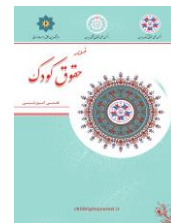
Abbasi M, Mersi H, Fakhrossadati SE. Protective Approach of Iranian Law to the Victimization of Children and Teenagers in Cyberspace (with Emphasis on the Law on the Protection of Children and Teenagers Approved on 2020). *Child Rights Journal*. 2022; 4(14): 29-48.

انجمن علمی حقوق کودکان ایران | انجمن علمی حقوق پزشکی ایران | اندیشه بین‌المللی کرامت انسانی

فصلنامه حقوق کودک

دوره چهارم، شماره چهاردهم، تابستان ۱۴۰۱، صفحات ۴۸-۲۹

Journal Homepage: <http://childrightsjournal.ir>

رویکرد حمایتی حقوق ایران به بزهدیدگی اطفال و نوجوانان در فضای مجازی (با تأکید بر قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹)

محمود عباسی^۱، هادی مرسی^{۲*}، سیداسماعیل فخرالساداتی^۲

۱. مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲. گروه حقوق، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه میبد، میبد، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: رشد روزافزون و دگرگونی جرائم موجود در فضای مجازی و گسترده‌ی پیامدهای منفی و مضر ناشی از آن‌ها موجب آسیب‌های جسمانی، روانی، اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی به اطفال و نوجوانان می‌گردد. از این رو لازم است علاوه بر قوانین و مقررات ماهوی و شکلی که به طور عام برای حمایت از تمامی بزهدیدگان وضع شده است، قوانین ویژه‌ای با توجه به شرایط و احوال خاص بزهدیدگان اطفال و نوجوان، برای حمایت از آنان وضع نمود. هدف نوشتار حاضر تحلیل نوآوری‌های مواد قانونی و امکان تسری آن‌ها به حوزه بزهدیدگی کودکان در فضای مجازی و کشف کاستی‌ها و ارائه پیشنهادها در این زمینه است.

روش: تحقیق حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به انجام رسیده است.

یافته‌ها: گرچه مقنن ایران تحت تأثیر آموزه‌های بزهدیده‌شناسی اطفال و نوجوانان و آگاهی از شرایط خاص آن‌ها با «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان»، به حمایت‌هایی از قبیل تبیین وضعیت مخاطره‌آمیز طفل یا نوجوان، تشکیل دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان و وضع وظایفی برای نهادها و دستگاه‌هایی همچون سازمان بهزیستی، نیروی انتظامی، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، وزارت کشور و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در راستای حمایت از اطفال و نوجوانان و بهره‌مندی از مددکار اجتماعی بهزیستی پرداخته، لیکن از حمایت ویژه آن‌ها در فضای مجازی غافل مانده است.

نتیجه‌گیری: نظام حقوق کیفری در دو سطح پیشگیری از بروز آسیب علیه اطفال و نوجوانان و حمایت از آن‌ها، نیازمند اتخاذ تدابیری در راستای حفاظت از کودکان در برابر تهدیدات ناشی از فضای مجازی است.

واژگان کلیدی: فضای مجازی؛ اطفال و نوجوانان؛ بزهدیدگی

نویسنده مسئول: هادی مرسی؛ پست الکترونیک: stu.h.mersi@meybod.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۷

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Abbasi M, Mersi H, Fakhrosadati SE. Protective Approach of Iranian Law to the Victimization of Children and Teenagers in Cyberspace (with Emphasis on the Law on the Protection of Children and Teenagers Approved on 2020). Child Rights Journal. 2022; 4(14): 29-48.

مقدمه

استفاده از اینترنت و شبکه‌های مجازی چنان رو به گسترش است که نسل کنونی را نسل اینترنت یا نسل شبکه نام نهاده‌اند (۱). هم‌اکنون هسته طرح‌های تکنولوژی اطلاعات، بخشی از سیستم آموزش و پرورش رسمی در بسیاری از کشورها است (۲). این امر در شرایط همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ و آموزش‌های مجازی نمود بیشتری یافت و با جرائم متعدد و متنوعی علیه اطفال و نوجوانان همراه شد.

در نظام حقوقی ایران، مطابق بند «الف» ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، طفل، «هر فرد که به سن بلوغ شرعی نرسیده است» و مطابق بند «ب» ماده ۱ قانون مذکور نوجوان، «هر فرد زیر هجده سال کامل شمسی که به سن بلوغ شرعی رسیده است»، تعریف شده است.

با توجه به طبیعت فرامرزی جرائم سایبری، شناسایی و تعقیب مجرم و واکنش‌های مناسب علیه آن و شناخت قربانیان و حمایت از آن‌ها، به مراتب دشوارتر از جرائم عادی است (۳). آموزش‌های مجازی و استفاده روزانه و متداول از آن تبعاتی به دنبال داشته و اغلب افراد با آگاهی ناکافی و کنجکاوی و عدم نظارت کافی وارد فضاهای مجازی شده و تحت تأثیر عوامل مختلف موضوع اعمال بزه‌های مختلف از جمله جرائم جنسی، هرزه‌نگاری، آزار و اذیت اینترنتی، تهدید، ترغیب به ارتکاب جرائم علیه خود و اجتماع و ترغیب به خودکشی و صدها جرم دیگر واقع می‌شوند (۴). در این میان کودکان و نوجوانان به لحاظ وضعیت جسمی، روانی، اجتماعی و موقعیت آسیب‌پذیر خود، در ردیف بزه‌دیدگان بالقوه قرار می‌گیرند. مقابله با بزه‌دیدگی و تأمین رفاه و امنیت این قشر آسیب‌پذیر ضرورتی انکارناپذیر است که طفل بزه‌دیده را نیازمند دیدگاه افتراقی در حقوق کیفری

می‌نماید (۵). لذا سیاست‌گذاران جنایی می‌بایست برای حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان و فراهم‌ساختن بسترهای مناسب تربیتی و پرورشی آنان گام بردارند (۶) که این موضوع به ویژه از نقطه نظر حقوق کیفری و بررسی ابعاد حقوقی و بزه‌دیده‌شناسی مرتبط با آن، از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است.

روش

تحقیق حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده‌های منابع کتابخانه‌ای و قوانین مربوطه به ویژه قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ به انجام رسیده است.

یافته‌ها

۱. حمایت از حقوق بزه‌دیدگان اطفال و نوجوان در فضای مجازی: افراد سوءاستفاده‌کننده از فضای مجازی به اشکال مختلف موجب ناامنی این فضا و بروز مشکلات ایمنی، مالی و اخلاقی متعددی می‌شوند. همه افراد ممکن است قربانی جرائم سایبری باشند، اما برخی، از جمله کودکان و نوجوانان آسیب‌پذیرتر هستند (۷). بنابراین سن می‌تواند به عنوان یک عامل احتمال آسیب‌پذیری افراد در جرائم سایبری را بالا ببرد (۸). مهم‌ترین آثار زیانبار فضای مجازی شامل آثار جسمی، اقتصادی، روانی و اجتماعی است که در ادامه بررسی می‌شود.

۱-۱. حمایت در برابر آسیب‌های جسمی و اقتصادی: جرائم ارتكابی در فضای سایبری می‌توانند علیه سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی تحقق یابند. در این زمینه می‌توان به بازی نهنگ آبی اشاره کرد که یک بازی غیرنرم‌افزاری مخفیانه است که به کمک تماس‌های

خشونت‌آمیز آنلاین و... اشاره می‌کند تا موجبات مداخله و حمایت‌های قانونی خویش را فراهم نماید.

بدیهی است در وهله اول بزه‌کار موظف به پرداخت و جبران هزینه‌های ناشی از اقدام مجرمانه خویش است. زیرا او مسئول صدمات وارده و هزینه‌های تابع آن می‌باشد، چه اینکه ماده ۳۷ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مقرر داشته است: «دادگاه کیفری رسیدگی کننده به جرائم موضوع این قانون مکلف است هنگام صدور رأی، با درخواست طفل یا نوجوان یا والدین، اولیا یا سرپرست قانونی نسبت به تعیین و جبران خسارت‌های وارد شده به طفل یا نوجوان اقدام کند». اما باید در نظر داشت فضای مجازی که ناشناس‌ماندن مرتکب از ویژگی‌های آن به شمار می‌رود، موجب می‌شود در اغلب موارد مرتکب ناشناس، متواری و یا غیر قابل دسترس باشد و نتوان برای جبران خسارت به او رجوع کرد. همچنین در برخی موارد گستردگی ابعاد این صدمات و خسارات موجب می‌شود بزه‌کار سایبری توانایی پرداخت خسارات را نداشته باشد. لذا شایسته است دولت با توجه به امکانات و منابع عظیمی که در اختیار دارد، تأمین امنیت شهروندان را بر عهده گیرد (۱۰) و در این راستا مجرائی قانونی برای جبران خسارات وارد شده بر اطفال و نوجوانان از قبیل هزینه‌های درمان و مراقبت و هزینه‌های مربوط به رسیدگی جرم در محاکم و... در نظر بگیرد.

در مواردی ممکن است فرد سوءاستفاده کننده با توجه به ضعف نفس طفل یا نوجوان برای خرید یک بازی یا خرید یا فروش حساب کاربری یک بازی رایانه‌ای اطلاعات کارت بانکی متعلق به وی یا خانواده وی را دریافت کند و تمام وجوه موجود در حساب را خالی نماید. در راستای پیشگیری از این آثار اقتصادی زیانبار، آموزش به والدین جهت بهره‌مندی از رمز پویای کارت‌های بانکی به جای استفاده از رمز دوم می‌تواند یکی از موارد امنیتی مهم

آنلاین اینترنتی انجام می‌شود و شامل چند چالش است. برای نمونه در یکی از این چالش‌ها از مخاطب خواسته می‌شود در نیمه‌های شب فیلم ترسناک نگاه کند، لب خود را ببرد، روی دست خود با چاقو واژه‌ای هک کند و... که در نهایت ممکن است منجر به خودکشی طفل یا نوجوان گردد (۹).

مقنن با وضع ماده ۱۴ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان درصدد حمایت از آن‌ها در برابر این‌گونه آسیب‌ها برآمد. این ماده مقرر می‌دارد: «هر کس به هر نحو موجبات ارتکاب به خودکشی طفل یا نوجوان را فراهم آورد یا تسهیل کند و مشمول مقررات حد یا قصاص نشود، علاوه بر پرداخت دیه طبق مقررات، حسب مورد به ترتیب زیر مجازات می‌شود:

الف - هرگاه رفتار مرتکب، موجب خودکشی منجر به فوت طفل و نوجوان شود، به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی؛ ب - هرگاه اقدامات مرتکب موجب فوت طفل و نوجوان نشود، ولی منجر به ورود آسیب جسمی یا روانی به طفل و نوجوان شود به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی و پ - هرگاه اقدامات مرتکب مؤثر واقع نشود، به مجازات حبس درجه هشت قانون مجازات اسلامی».

مقنن در بندهای «الف» تا «ژ» ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان به مواردی اشاره داشته است که در صورتی که طفل یا نوجوان را در معرض بزه‌دیدگی یا ورود آسیب به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیت و یا وضعیت آموزشی وی قرار دهد، وضعیت مخاطره‌آمیز محسوب شده و موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل و نوجوان می‌شود. در این میان، شایسته بود مقنن به مواردی که در فضای سایبری ممکن است برای اطفال و نوجوانان مخاطره‌آمیز باشد، از قبیل حضور در برخی شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های رایانه‌ای

بعلاوه دولت‌ها نیز وظیفه دارند با ارائه اطلاعات کافی درباره محتوای فیلم‌ها و بازی‌های رایانه‌ای، استفاده از تکنولوژی رایانه و تلفن همراه و نظیر آن را تضمین نمایند (۱۱).

گاهی اوقات ممکن است اطفال و نوجوانان در فضای مجازی مورد سوءاستفاده قرار گیرند. بند «ت» ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در تعریف سوءرفتار مقرر داشته است: «سوءرفتار هرگونه فعل یا ترک فعل عمدی است که سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی طفل و نوجوان را در معرض خطر و آسیب قرار دهد، از قبیل ضرب و جرح، محبوس کردن، سوءاستفاده جنسی، توهین یا تهدید نسبت به طفل یا نوجوان در صورتی که جنبه تأدیبی نداشته باشد یا قراردادن او در شرایط سخت و غیر متعارف و یا خودداری از کمک به وی.» برای مثال می‌توان به استفاده از کودکان در تبلیغات و صفحات اینستاگرام خود یا دیگران که نوعی بهره‌کشی از آن‌ها محسوب می‌شود، اشاره داشت. به علاوه ممکن است در یک شبکه اجتماعی تصاویری از طفل یا نوجوان منتشر شود که از او خواسته شده تا برخلاف میل خود تن به رفتارهای غیرمتعارف دهد. انتشار این تصاویر آسیب‌های روانی و اجتماعی فراوانی از جمله انزواگرایی، احساس شرمندگی، مورد تمسخر افراد جامعه واقع شدن، ترک تحصیل و... برای طفل یا نوجوان به همراه خواهد داشت. این امر در مورد معلمان که از شاگردهای اطفال و نوجوان خود تصاویری گرفته و در فضای مجازی انتشار می‌دهند، نیز صادق است. در این موارد، مقنن در بند «ژ» ماده ۳، بند «الف» ماده ۶ و ماده ۳۲، تدابیر حمایتی را پیش‌بینی نموده است.

بند «الف» ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مقرر می‌دارد: «سازمان بهزیستی کشور مکلف است با استفاده از مددکاران اجتماعی در قالب فوریت‌های خدمات

برای جلوگیری از کلاهبرداری رایانه‌ای تلقی شود. همچنین ممکن است فضای مجازی بستری برای برقراری ارتباط با اطفال و نوجوانان جهت آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع شود. از این رو مقنن در اقدامی شایسته به منظور پیشگیری صرف ایجاد برقراری ارتباط به منظور تحقق موارد فوق جرم‌انگاری نموده است. بند ۹ ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مقرر می‌دارد: «برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود».

۲-۱. حمایت در برابر آسیب‌های روانی و اجتماعی:

بند «پ» ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مقرر می‌دارد: «بی‌توجهی و سهل‌انگاری، کوتاهی در انجام تکالیفی از قبیل تأمین نیازهای اساسی و ضروری طفل و نوجوان یا وظایف مربوط به حضانت و ولایت قیمومت، وصایت، سرپرستی، تربیت، نظارت یا مراقبت از آنان توسط والدین، اولیا یا سرپرست قانونی یا هر شخصی است که مکلف به آن است.» گاهی این بی‌توجهی و سهل‌انگاری در نظارت یا مراقبت از اطفال و نوجوانان در بستر فضای مجازی تحقق می‌یابد. تماشای تصاویر و فیلم‌هایی در فضای مجازی که مناسب سن اطفال و نوجوانان نیست، می‌تواند منجر به پیامدهای ناخوشایند روانی و اجتماعی از قبیل افزایش رفتارهای پرخاشگرانه، بی‌اعتنایی نسبت به درد و رنج دیگران و ناتوانی در تمایز قائل شدن میان زندگی واقعی و محرک‌های مجازی گردد. مراقبت والدین از فرزندان خود در فضای مجازی همچون فضای واقعی، از جمله وظایف قانونی و شرعی است که در راستای حمایت از طفل یا نوجوان می‌توان آن را از مصادیق بند «الف» ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در نظر گرفت.

پلیس ویژه اطفال و نوجوانان مواجه و در صورت تکرار به مجازات فوق محکوم می‌شود.»

۲. حمایت از حقوق اطفال و کودکان بزه‌دیده در فضای مجازی در فرایند حقوقی: بزه‌دیده علاوه بر تحمل آسیب‌های روانی، اجتماعی و اقتصادی، کرامت و ارزش انسانی خود را ازدست‌رفته می‌بیند و به دنبال بازسازی این وضعیت آشفته برمی‌آید (۱۲). به نظر می‌رسد مقنن در ماده ۴، ماده ۵ و بندهای آن و ماده ۳۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان به این امر توجه داشته است.

ماده ۴ این قانون اشعار می‌دارد: «دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضاییه به منظور ایجاد زمینه‌های همکاری با سایر نهادها، تهیه گزارش‌های موردی یا ادواری، انجام مطالعات و تحقیقات آماری و اطلاعاتی، پایش و ارزشیابی فعالیت‌های دفاتر استانی و شهرستانی در خصوص اجرای این قانون در قوه قضاییه تشکیل می‌شود. واحدی از این دفتر در حوزه قضایی هر استان و تحت نظر رییس کل آن حوزه تشکیل و مستقر می‌شود.»

ماده ۵ مقرر می‌دارد: «با تشخیص رییس قوه قضاییه، در حوزه‌های قضایی شهرستان و تحت نظر دادستان ساختار و تشکیلات مناسب جهت ایجاد زمینه‌های همکاری با سایر نهادها و اجرای وظایف زیر تشکیل می‌شود:

الف - مداخله فوری قضایی به منظور پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در معرض خطر شدید و قریب‌الوقوع و یا جلوگیری از ورود آسیب بیشتر به آنان؛ ب - ارائه مشاوره و معاضدت‌های حقوقی و تشکیل پرونده شخصیت برای اطفال و نوجوانان در معرض خطر با بزه‌دیده؛ پ - ایجاد شرایط مناسب در خانواده برای اطفال و نوجوانان در معرض خطر یا بزه‌دیده و با معرفی آنان به بهزیستی و یا سایر نهادهای مربوط؛ ت - تهیه و ارائه گزارش از وضعیت طفل و نوجوان موضوع این قانون و

اجتماعی با همکاری شهرداری یا دهیاری و نیروی انتظامی نسبت به شناسایی، پذیرش، حمایت، نگهداری و توانمندسازی اطفال و نوجوانان موضوع این قانون و اعلام موضوعات به مراجع صالح اقدام کند.» ماده ۳۲ قانون یادشده نیز مقرر می‌دارد: «مددکاران اجتماعی بهزیستی پس از کسب اطلاع از وضعیت مخاطره‌آمیز موضوع ماده ۳ این قانون حسب مورد تحقیقات و اقدامات مقتضی را از طرق زیر انجام می‌دهد: الف - دعوت والدین، اولیا، سرپرستان قانونی و یا سایر اشخاص مرتبط با طفل و نوجوان و در صورت لزوم دعوت از طفل و نوجوان به همراه آن‌ها؛ ب - مراجعه به محل سکونت، اشتغال و تحصیل طفل و نوجوان و با سایر محل‌های مرتبط به همراه ضابطان دادگستری در صورت نیاز». البته بهتر بود مقنن در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان دستور العمل‌هایی برای انتشار تصاویر اطفال و نوجوانان برای افراد مندرج در بند «الف» ماده ۱ قانون مذکور و معلمین در نظر می‌گرفت.

همچنین ممکن است اشخاص از طریق تشویق و ترغیب کودکان در بستر فضای مجازی بر روح و روان آنها تأثیر گذاشته و موجب فرار طفل یا نوجوان از خانه یا مدرسه گردند که مقنن در این مورد نیز درصدد حمایت طفل یا نوجوان از این‌گونه آسیب‌ها برآمده است. ماده ۸ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مقرر می‌دارد: «هر کس با تهدید، ترغیب یا تشویق موجب فرار طفل یا نوجوان از خانه یا مدرسه و یا ترک تحصیل وی شود یا اطفال یا نوجوانان را بدین منظور فریب دهد و یا موجبات آن را تسهیل یا فراهم کند، در صورت فرار یا ترک تحصیل، حسب مورد به یک یا چند مورد از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود و در صورت عدم تحقق فرار یا ترک تحصیل، برای بار اول با اخطار

در مقدمه توجیهی لایحه پلیس اطفال و نوجوانان مصوب ۱۴۰۰ مقرر شده است: «با توجه به ویژگی‌های روحی و جسمی کودکان و نوجوانان و ضرورت پلیسی‌گری افتراقی با استفاده از روش‌های غیرقضایی و ترمیمی مواجهه با بزه‌کاری‌های آنان برای پیشگیری از تکرار بزه‌کاری و بزه‌دیدگی و در اجرای ماده ۳۱ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات بعدی آن، لایحه زیر با هدف تعیین سازوکار و حدود صلاحیت پلیس اطفال و نوجوانان، برای انجام تشریفات قانونی مربوط تقدیم می‌شود.»

مقتن در مورد اطفال و نوجوانان، پلیس ویژه را در چارچوب مقررات لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۶۹ در ناجا تشکیل داده است.

ماده ۲ لایحه پلیس اطفال و نوجوانان مقرر داشته است: «به منظور حسن انجام وظایف ضابطان در مورد اطفال و نوجوانان مشمول این قانون، حمایت از آنان و همچنین پیشگیری از بزه‌دیدگی یا نقض قوانین جزایی از سوی آنان، پلیس ویژه در چارچوب مقررات این قانون و قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۶۹ در ناجا تشکیل می‌شود.»

در ماده ۴ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان علاوه بر شرایط عمومی شرایط خاصی پیش‌بینی شده است. طبق این ماده: «مأموران پلیس ویژه باید علاوه بر شرایط عمومی استخدام در ناجا دارای شرایط زیر باشند: ۱- تأهل و ترجیحاً داشتن فرزند؛ ۲- دارا بودن شرایط مندرج در ماده ۳۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲؛ ۳- داشتن مدرک تحصیلی کاردانی و یا بالاتر در یکی از رشته‌های ذی‌ربط علوم انتظامی و همچنین رشته‌های روان‌شناسی، علوم تربیتی، علوم اجتماعی، حقوق و

درخواست اتخاذ اقدامات حمایتی - قضایی از مراجع قضایی صالح؛ ث - نظارت بر حسن اجرای آرا و تصمیمات مرتبط با طفل و نوجوان و همچنین اجرای آرا و تصمیمات ارجاعی توسط مقام قضایی و پیگیری و پایش وضعیت وی پس از اجرای رأی با تصمیم و ارزشیابی اقدامات به عمل‌آمده؛ ج - تهیه گزارش‌های موردی یا ادواری و انجام مطالعات و تحقیقات آماری و اطلاعاتی مرتبط با طفل و نوجوان.»

همچنین بر اساس ماده ۳۰ قانون: «علاوه بر جهات قانونی برای شروع به تعقیب موضوع قانون آیین دادرسی کیفری، موارد زیر نیز از جهات قانونی برای شروع به تعقیب یا اتخاذ تدابیر حمایتی مقرر در این قانون می‌باشد: الف - تقاضای طفل و نوجوان؛ ب - گزارش‌ها و درخواست‌های مکتوب یا شفاهی که هویت گزارش دهندگان و نویسندگان آن‌ها مشخص نیست، در صورتی که دارای قرائن معقول و متعارف باشد.»

با امعان نظر به مباحث مطروحه، در این قسمت به طور اختصار مهم‌ترین جلوه‌های حقوق اطفال و نوجوانان بزه‌دیده مرتبط با کرامت انسانی آنان در فرایند کیفری مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

۱-۲. پیش‌بینی پلیس اطفال و نوجوانان: احترام به شأن، مقام و منزلت کودکان از مهم‌ترین وظایف پلیس ویژه اطفال و نوجوانان است که از جمله حقوق بنیادی او بوده و در مرحله مواجهه و برخورد با کودک در فرایند کیفری متبلور می‌شود (۱۳). ماده ۳۱ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر داشته است: «به منظور حسن اجرای وظایف در مورد اطفال و نوجوانان، پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران تشکیل می‌شود و وظایف و حدود اختیارات آن به موجب لایحه‌ای است که توسط رییس قوه قضاییه تهیه می‌شود.»

اجراهای اداری و انضباطی برای تهیه‌کنندگان، مجریان و دست‌اندرکاران تولید و پخش برنامه‌های صدا و سیما در راستای اجرای این قانون.»

باید به این امر توجه داشت که اطلاع‌رسانی به بزه‌دیده در فرایند رسیدگی از دو جنبه قابل طرح می‌باشد: اطلاع از فرایند رسیدگی و اطلاع از حقوق خود در فرایند رسیدگی.

۲-۲-۱. لزوم اطلاع و آگاهی از فرایند رسیدگی به نحو الکترونیکی: اطلاع از فرایند رسیدگی بدین معنا است که بزه‌دیدگان از مقامات ذی‌ربط انتظار دارند که پیگیر حقوق آنان باشند و همواره پیرامون چگونگی روند پرونده با آنان مرتبط باشند (۱۵).

پیرامون اطفال و نوجوانان باید در نظر داشت آنان به دلیل صغر سن، آسیب‌های روانی و اجتماعی که دچار آن شده‌اند و... ممکن است قادر به حضور حسب مورد در دادسرا و دادگاه و پیگیری کامل و مصرانه پرونده خود نباشند، به ویژه آنکه ورود آنان به دادسراها یا دادگاه‌ها و رویارویی با بزه‌کاران بالغ و حرفه‌ای آثار روحی و روانی مضاعفی بر آنان وارد می‌سازد. مقنن در ماده ۱۷۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ که قابل تسری به اطفال و نوجوانان است، استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی را برای طرح شکایت یا دعوی و همچنین ابلاغ اوراق قضایی با رعایت مقررات راجع به دادرسی الکترونیکی بلامانع دانسته است. همچنین مقررات عمومی حاکم بر دادرسی حسب ماده ۴۹ این قانون در رسیدگی به جرائم کودکان قابل اجرا می‌باشد. ماده ۱۶ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوان مقرر می‌دارد: «پلیس ویژه مکلف است به منظور کاهش حضور فیزیکی طفل یا نوجوان مشمول این قانون در مراجع انتظامی و قضایی و جلوگیری از ورود آسیب به وی، اظهارات و اطلاعات طفل یا نوجوان مذکور را با اطلاع وی و ولی او با شیوه‌هایی

مددکاری اجتماعی؛ ۴- گواهی گذراندن آموزش‌های تخصصی علاوه بر آموزش‌های مربوط به ضابطان.»

همچنین با توجه به اینکه شیوه و تحقق جرائم ارتكابی در فضای مجازی دائماً در حال تغییر است، شایسته است پلیس ویژه اطفال و نوجوانان از اشخاص متخصص در حوزه فضای مجازی در اجرای برنامه‌های پیشگیرانه و حمایتی یاری جوید. بند ۳ ماده ۶ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان به نحو تمثیلی پیرامون بهره‌مندی از اشخاص حرفه‌ای مقرر می‌دارد: «بهره‌گیری از خدمات داوطلبانه نهادهای غیردولتی و سازمان‌های مردم‌نهاد و اشخاص داوطلب در اجرای برنامه‌های پیشگیرانه و حمایتی و همچنین اشخاص حرفه‌ای مانند جرم‌شناسان، مشاوران حقوقی، مددکاران اجتماعی، روان‌شناسان و وکلا.»

استفاده از پوشش غیر رسمی و لباس ویژه پلیس اطفال و نوجوانان در جریان تحقیقات پلیسی اقدام شایسته دیگری است که موجب برقراری ارتباط مؤثر با اطفال و نوجوانان می‌شود (۱۴).

۲-۲. اطلاع‌رسانی به بزه‌دیده: بند «ح» ماده ۶ قانون در راستای اطلاع‌رسانی نسبت به حقوق اطفال و نوجوانان توسط سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران مقرر نموده است: ۱- تولید و پخش برنامه‌های منظم برای بالابردن سطح اطلاعات عموم مردم در حوزه حقوق اطفال و نوجوانان؛ ۲- طراحی و ایجاد نظام رده‌های سنی و محتوایی آثار و محصولات صدا و سیما در برنامه‌های مرتبط با اطفال و نوجوانان؛ ۳- همکاری با سایر نهادها و دستگاه‌های مندرج در این قانون برای تولید آثار و برنامه‌های علمی، آموزشی و فرهنگی جهت تحقق اهداف این قانون؛ ۴- جلوگیری از تولید، پخش یا تبلیغ هر برنامه یا محصول مضر به سلامت، تربیت، اخلاق یا سایر حقوق اطفال یا نوجوانان؛ ۵- تدوین و اجرای ضمانت

مانند استفاده از اتاق‌های نظارت یا سامانه‌های دورسخنی (ویدیو کنفرانس) و سایر سامانه‌های ارتباط الکترونیکی یا ضبط فیلم با رعایت مقررات قانون آیین دادرسی کیفری - مصوب ۱۳۹۲ - با اصلاحات بعدی آن به ویژه مقررات دادرسی الکترونیک اخذ کند.»

۲-۲-۲. لزوم اطلاع و آگاهی بزه‌دیده از حقوق خود به نحو الکترونیکی: اطلاع و آگاهی بزه‌دیده از حقوق خود در فرایند دادرسی به معنای مطلع‌ساختن وی از حقوق فردی در فرایند کیفری است. در این راستا مقنن در ماده ۶ قانون آیین دادرسی کیفری که قابل تسری به اطفال و نوجوانان است مقرر داشته است: «متهم، بزه‌دیده، شاهد و سایر افراد ذی‌ربط باید از حقوق خود در فرایند دادرسی آگاه شوند و سازوکارهای رعایت و تضمین این حقوق فراهم شود.» در ماده ۳۸ این قانون به صراحت مقرر شده است: «ضابطان دادگستری مکلفند شاکی را از حق درخواست جبران خسارت و بهره‌مندی از خدمات مشاوره‌ای موجود و سایر معاضدتهای حقوقی آگاه سازند.» از مهم‌ترین جلوه‌های اطلاع بزه‌دیده از حقوق خود در فرایند دادرسی می‌توان به برخورداری از خدمات حقوقی، حق دسترسی به وکیل و حق دسترسی به پرونده اشاره کرد که در مورد اطفال و نوجوانان شایسته است علاوه بر نحو مکتوب به نحو شفاهی نیز انجام گیرد.

۲-۲-۲-۱. لزوم برخورداری از خدمات حقوقی به نحو الکترونیکی: ارائه اطلاعات به بزه‌دیده در خصوص حقوق خود، نحوه تنظیم شکایت، معرفی مراجع ذی‌صلاح و نحوه پیگیری پرونده از طریق مشاوره حقوقی از نیازهای مهم بزه‌دیده شمرده می‌شوند (۱۶). با توجه به سکوت قانونی در خصوص راهنمایی و ارائه خدمات حقوقی به اطفال و نوجوانان، باید سازوکاری فراهم گردد تا آنان از خدمات مشاوره‌ای حقوقی الکترونیکی بهره‌مند شوند.

۲-۲-۲. لزوم برخورداری از وکیل تسخیری: مقنن در ماده ۴۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری مقام قضایی را مکلف نموده است در مواردی که ولی یا سرپرست قانونی، وکیل تعیین نمی‌کند و یا وکیل بدون اعلام عذر موجه برای دادرسی حضور نمی‌یابد، برای وی وکیل تعیین نماید. اما از آنجا که ممکن است وکلایی که حق‌الوکاله معقولی دریافت نکرده باشند، عملاً دلسوزی یا دغدغه برای پرونده نداشته باشند، شایسته است پرداخت حق‌الوکاله از سوی اعتبارات قوه قضاییه پیش‌بینی شود.

۲-۳. رعایت حریم خصوصی: در مقررات آیین دادرسی کیفری «اصل غیرعلنی بودن دادرسی اطفال» مطرح است. مطابق این اصل، رسیدگی به جرائم صورت گرفته علیه اطفال در مرحله دادرسی و دادگاه به صورت غیرعلنی است و تنها والدین و وکیل مدافع طفل و شهود و مطلعان و نماینده کانون و سازمان‌های مردم‌نهاد اجازه حضور دارند آن هم به تشخیص دادگاه و انتشار جریان محاکمه اطفال در جرایم و رسانه‌های گروهی و تهیه فیلم یا عکس از جریان دادرسی یا افشای هویت و مشخصات طفل ممنوع و جرم است. (مستنبط از مواد ۱۹۲، ۳۵۲، ۳۵۳، ۴۱۳ و ۴۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری و ماده ۱۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان) منظور از غیرعلنی بودن دادرسی کودکان و نوجوانان آن است که از افشای هویت و مشخصات آنان به وسیله مطبوعات و رسانه‌های جمعی و همچنین از حضور اشخاص غیرمرتبط با پرونده (همانند عموم مردم) جلوگیری به عمل آید (۱۷).

بندهای ۵ و ۶ دستورالعمل صیانت از حقوق کودکان و نوجوانان ساترا (سازمان تنظیم و مقررات رسانه‌های صوت و تصویر فراگیر) رسانه را ملزم به رعایت حریم خصوصی اطفال و نوجوانان نموده است. وفق بند ۵-۲ ماده ۲ دستورالعمل یادشده تدابیر لازم جهت رعایت حریم

خصوصی و حفظ محرمانگی اطلاعات شخصی کودکان و نوجوانان اتخاذ می‌شود. همچنین بند ۶-۲ ماده ۲ دستور العمل یادشده مقرر می‌دارد: «جمع‌آوری، افشا، مبادله و استفاده از اطلاعات گردآوری‌شده از کودکان ممنوع است.»

علاوه بر این، مقنن جهت تضمین رعایت حریم خصوصی در ماده ۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر داشته: «افشای اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت بزه‌دیده، شهود و مطلعان و سایر اشخاص مرتبط با پرونده توسط ضابطان دادگستری، جز در مواردی که قانون معین می‌کند، ممنوع است.» ماده ۳۵۳ قانون آیین دادرسی کیفری بیان می‌دارد: «انتشار جریان رسیدگی و گزارش پرونده که متضمن بیان شاکه، متهم و هویت فردی یا موقعیت اداری و اجتماعی نباشد، در رسانه‌ها مجاز است. بیان مفاد حکم قطعی و مشخصات محکوم‌علیه فقط در موارد مقرر در قانون امکان‌پذیر است. تخلف از مفاد این ماده در حکم افتر است.» با این حال با توجه به شرایط خاص اطفال و نوجوانان و حساس‌بودن پرونده آنان که لازم است به دور از فشارهای بیرونی مورد رسیدگی قرار گیرد، شایسته بود مقنن در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان تدابیری را در نظر می‌گرفت تا محدودیت فعالیت رسانه‌ها منحصر به جریان رسیدگی نباشد، بلکه از لحظه وقوع جرم آغاز شود. همچنین ممکن است والدین کودک یا نوجوان تحت تأثیر محتویات پرونده رفتارهای خشونت‌آمیزی علیه فرزندان خود مرتکب شوند که در این صورت شایسته است برخی از محتویات پرونده در راستای حفظ حریم خصوصی طفل یا نوجوان از والدین نیز پوشانده بماند.

۲-۴. حق اطفال و نوجوانان بزه‌دیده و شاهدان آنان

بر امنیت: از مهم‌ترین نیازهای دیگر بزه‌دیده، حق داشتن امنیت پس از بزه‌دیده شدن است. ماده ۳ قانون حمایت از

اطفال و نوجوانان، ورود آسیب به امنیت طفل را وضعیت مخاطره‌آمیز محسوب نموده و موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل و نوجوان دانسته است. امنیت اطفال و نوجوانان بزه‌دیده می‌تواند به صورت‌های مختلفی مورد تهدید واقع شود. گاهی ممکن است از سوی متهم یا افرادی از جانب او تهدید شود، گاهی ممکن است در فرایند دادرسی بزه‌دیده با متهم رو به رو شده و درد و آلام ناشی از بزه‌دیدگی تجدید شوند (۱۸) و گاهی ممکن است بخشی از فضای مجازی برای حضور اطفال و نوجوانان مخاطره‌آمیز باشد. در این میان، خانواده نخستین محیطی است که کودکان در آن حضور یافته و با الگوها و شکل‌های رفتاری آشنا می‌شوند (۶). این موضوع در بند «پ» ماده ۵ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان اشاره شده است و نظارت بر کودکان در استفاده از فضای مجازی و محدودیت در دسترسی به تمام شبکه‌های اجتماعی و فضای سایبری در وهله اول بر دوش خانواده است تا با اطلاع‌رسانی کامل و آگاه‌نمودن کودکان به حقوق خود هرگونه ارتکاب بزه در محیط مجازی را اعلام نموده و اطلاعات شخصی خود و خانواده را در فضای مجازی منتشر ننمایند و با محدودسازی استفاده از فضای مجازی و استفاده از محیط امن از ارتکاب بزه جلوگیری و در صورت ارتکاب گزارش کنند. فضای آموزشی که دولت مسئولیت و نظارت بر آن را عهده‌دار است، نیز باید نسبت به توانمندسازی کودکان و آگاه‌سازی از خطرات فضای مجازی اطلاع‌رسانی نموده و نحوه رویارویی با بزه‌های ارتکابی در آن محیط را آموزش دهند و اطفال و کودکان در معرض آسیب به نهادهای حامی و مشاور معرفی و نسبت به ارائه اقدامات تأمینی و درمانی و حمایتی اقدام نمایند (۱۹). در حقوق ایران با توجه به ضرورت امنیت اطفال و نوجوانان در برابر تهدید، به نظر می‌رسد مقنن چهار رویکرد اتخاذ نموده است:

۲-۴-۱. **جرم‌انگاری تهدید:** رویکرد اول در قالب جرم‌انگاری تهدید است. مقنن در ماده ۶۶۹ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مقرر داشته است: «هرگاه کسی دیگری را به هر نحو تهدید به قتل یا ضررهای نفسی یا شرفی یا مالی و یا افشای سری نسبت به خود یا بستگان او نماید، اعم از اینکه به این واسطه تقاضای وجه یا مال یا تقاضای انجام امر یا ترک فعلی را نموده یا ننموده باشد، به مجازات شلاق تا ۷۴ ضربه یا زندان از دو ماه تا دو سال محکوم خواهد شد.» با وجود آنکه ماده ۳۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان تمام جرائم موضوع این قانون را واجد وصف عمومی دانسته، شایسته بود تهدید یک طفل یا نوجوان در فضای مجازی با توجه به گستردگی پیامدهای آن، به طور جداگانه در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، پیش‌بینی می‌شد تا علاوه بر مجازات سنگین‌تر برای آن برخلاف ماده ۶۶۹ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) در زمره جرائم قابل گذشت قرار نمی‌گرفت.

۲-۴-۲. **صدور قرار بازداشت:** رویکرد دوم، در قالب قرار بازداشت موقت است. مقنن در بند «ت» ماده ۲۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری با توجه به نوع جرم، جرائمی مانند ایجاد مزاحمت و آزار و اذیت بانوان و اطفال و تظاهر، قدرت‌نمایی و ایجاد مزاحمت برای اشخاص به وسیله چاقو یا هر نوع اسلحه را از موارد صدور قرار بازداشت در نظر گرفته است، اما متأسفانه از واژه «نوجوانان» غافل بوده است. از این رو شایسته است با توجه به گستردگی پیامدهای بزه ارتكابی علیه اطفال و نوجوانان، در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان قرار بازداشت با لحاظ ماده ۲۳۷ ق.م.ا. پیرامون اطفال و نوجوانان را نیز الزامی می‌دانست.

۲-۴-۳. **جلوگیری از افشای هویت بزه‌دیده و شاهدان آن:** رویکرد سوم، در قالب جلوگیری از افشای

هویت بزه‌دیده است. در قانون آیین دادرسی کیفری، تمهیداتی برای حفاظت از امنیت بزه‌دیدگان به طور عام در مواد ۹۷ و ۱۰۱ و در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در ماده ۱۹ به طور خاص اندیشیده شده است. ماده ۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «بازپرس به منظور حمایت از بزه‌دیده، شاهد، مطلع، اعلام‌کننده جرم یا خانواده آنان و همچنین خانواده متهم در برابر تهدیدات، در صورت ضرورت، انجام برخی از اقدامات احتیاطی را به ضابطان دادگستری دستور می‌دهد. ضابطان دادگستری مکلف به انجام دستورها و ارائه گزارش به بازپرس هستند.» همچنین ماده ۱۰۱ قانون یادشده مقرر می‌دارد: «بازپرس مکلف است در مواردی که دسترسی به اطلاعات فردی بزه‌دیده، از قبیل نام و نام خانوادگی، نشانی و شماره تلفن، احتمال خطر و تهدید جدی علیه تمامیت جسمانی و حیثیت بزه‌دیده را به همراه داشته باشد، تدابیر مقتضی را برای جلوگیری از دسترسی به این اطلاعات اتخاذ کند. این امر در مرحله رسیدگی در دادگاه نیز به تشخیص رییس دادگاه و با رعایت مصالح بزه‌دیده اعمال می‌شود.»

در ماده ۱۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان نیز آمده است: «هر کس هویت یا اطلاعات و اسرار طفل یا نوجوان بزه‌دیده یا در وضعیت مخاطره‌آمیز را افشا و یا جزئیات جرم ارتكابی توسط طفل و نوجوان یا علیه وی را از طریق رسانه‌های گروهی و یا با توزیع، تکثیر، انتشار و نمایش فیلم یا عکس و مانند آن تشریح کند، به گونه‌ای که موجب تجری دیگران، اشاعه جرم، آموزش شیوه ارتكاب آن یا بروز هرگونه ضرر یا آسیب به طفل یا نوجوان یا خانواده وی شود به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود.»

با این وجود شایسته است در مواردی که بزه‌دیده طفل یا نوجوان است، عدم دسترسی به اطلاعات فردی به یک الزام تبدیل شود.

از طرف دیگر، پیرامون حمایت از امنیت مطلعان و شاهدان در قانون آیین دادرسی کیفری، تمهیداتی برای حفاظت از امنیت بزه‌دیدگان به طور عام در مواد ۲۰۷ و ۲۱۴ و در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در ماده ۱۸ به طور خاص پیش‌بینی شده است.

بر اساس ماده ۲۰۷ قانون آیین دادرسی کیفری: «بازپرس از هر یک از شهود و مطلعان جداگانه و بدون حضور متهم تحقیق می‌کند ...». وفق ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری: «هرگاه بیم خطر جانی یا حیثیتی و یا ضرر مالی برای شاهد یا مطلع و یا خانواده آنان وجود داشته باشد، اما استماع اظهارات آنان ضروری باشد، بازپرس به منظور حمایت از شاهد یا مطلع و با ذکر علت در پرونده، تدابیر زیر را اتخاذ می‌کند: ...». ماده ۱۸ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان نیز بیان می‌دارد: «افشای هویت کسی که وقوع جرم یا شروع به ارتکاب آن با خطر شدید و قریب‌الوقوع علیه طفل یا نوجوان را گزارش می‌دهد، جز با رضایت خود او یا به موجب قانون و با رعایت حقوق طفل و موازین شرعی ممنوع است و مرتکب به مجازات درجه هشت قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود و در مواردی که افشای هویت موجب وقوع جرم علیه گزارش‌دهنده شود، افشاکننده حسب مورد به یک یا چند مجازات درجه هفت قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود.»

۲-۴-۴. جرم‌انگاری خودداری از اعلام وضعیت طفل یا نوجوان: در این راستا ماده ۱۷ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مقرر داشته است: «هر کس از وقوع جرم یا شروع به آن یا خطر شدید و قریب‌الوقوع علیه طفل یا نوجوانی مطلع بوده یا شاهد وقوع آن باشد و با وجود توانایی اعلام و گزارش به مقامات یا مراجع

صلاحیت‌دار و کمک‌طلبیدن از آن‌ها از این امر خودداری کند یا در صورت عدم دسترسی به این مقامات و مراجع و یا عدم تأثیر دخالت آن‌ها در رفع تجاوز و خطر، از اقدامات فوری و متناسب برای جلوگیری از وقوع خطر و یا تشدید نتیجه آن امتناع کند، مشروط بر اینکه با این اقدام، خطری مشابه یا شدیدتر و یا خطر کمتر قابل توجهی متوجه خود او یا دیگران نشود، به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود.»

در تبصره ماده یادشده مقرر شده است: «اگر مرتکب جرم مذکور در این ماده از افرادی باشد که مطابق قوانین و مقررات و یا بر حسب وظیفه شغلی مکلف به اعلام گزارش یا کمک می‌باشند و یا به اقتضای حرفه خود می‌توانند کمک مؤثری کنند، به دو یا هر سه مجازات درجه شش قانون مجازات اسلامی و حسب مورد به انقصال موقت از خدمات دولتی یا عمومی یا محرومیت از فعالیت در آن حرفه به مدت شش ماه تا دو سال محکوم می‌شود.»

۲-۵. رسیدگی در مدت زمان معقول: مقنن در ماده ۳۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان بر ضرورت کاهش اقدامات و انجام آن در کوتاه‌ترین زمان ممکن تأکید داشته است. طبق این ماده، تمام اقدامات و تحقیقات از اطفال و نوجوانان موضوع قانون باید توسط اشخاص آموزش‌دیده و در کمترین دفعات و کوتاه‌ترین زمان ممکن برحسب نیازهای آن‌ها به عمل آید.

گسترده‌گی پیامدهای ناشی از جرائم علیه کودکان و نوجوانان در فضای مجازی ممکن است موجب جریحه‌دارشدن احساسات افراد جامعه شود. از این رو لازم است به این دسته از جرائم خارج از نوبت رسیدگی گردد. در این راستا، در اقدامی شایسته ماده ۴۴۹ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر کرده است: «به جرائمی که موجب

نوجوانان هستند را برای حضور در جلسه رسیدگی به رسمیت شناخته است.

بنابراین مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند کیفری گام مهمی در جهت تأمین و تضمین حقوق بزه‌دیده طفل یا نوجوان است و این سیاست جنایی مشارکتی نقش مهمی در تحقق معیارهای اصول دادرسی منصفانه دارد. لذا لازم است ضمن توسعه سازمان‌های مردم‌نهاد حامی حقوق کودکان، گستره وظیفه آن‌ها را نیز توسعه بخشید و اختیار بیشتری در مراحل اعلام بزه، تعقیب و تحقیق و مرحله جبران خسارت، به آنها اعطا نمود. همچنین لازم است در زمینه حقوق کودکان و تضمین و تأمین آن مقررات مستقلی در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان تعریف و آموزش لازم به سازمان‌های درگیر در موضوع ارائه نمود تا آن‌ها نیز همانند مددکاران اجتماعی بهزیستی از توانایی اعمال اقدامات پیش‌بینی‌شده در ماده ۳۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان برخوردار باشند.

بر اساس ماده ۳۳ «هرگاه خطر شدید و قریب‌الوقوعی طفل یا نوجوان را تهدید کند یا به سبب وضعیت مخاطره‌آمیز موضوع ماده ۳ این قانون وقوع جرم، محتمل باشد، مددکاران اجتماعی بهزیستی یا واحد حمایت دادگستری و ضابطان دادگستری مکلفند فوری و در حدود وظایف و اختیارات قانونی، تدابیر و اقدامات لازم را در صورت امکان با مشارکت و همکاری والدین، اولیا و یا سرپرستان قانونی طفل و نوجوان جهت رفع خطر، کاهش آسیب و پیشگیری از وقوع جرم انجام داده و در موارد ضروری وی را از محیط خطر دور کرده و باتشخیص و زیر نظر مددکار اجتماعی به مراکز بهزیستی یا سایر مراکز مربوط منتقل کنند و گزارش موضوع و اقدامات خود را حداکثر ظرف مدت دوازده ساعت به اطلاع دادستان برسانند.»

جریحه‌دارشدن احساسات عمومی شود، با درخواست و موافقت دادگاه تجدید نظر استان، خارج از نوبت رسیدگی می‌شود.»

۳. نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در فراهم کردن حمایت حقوقی از اطفال و نوجوانان بزه‌دیده:

سازمان‌های مردم‌نهاد از آن جهت که خود بزه‌دیده نیستند، نمی‌توانند به عنوان شاکی خصوصی تقاضای تعقیب کیفری نمایند، بلکه موقعیت اعلام‌کننده جرم را دارند. مداخله این‌گونه سازمان‌ها یکی از جلوه‌های «سیاست جنایی مشارکتی» است که به موجب آن امکان مداخله مردم در اجرای عدالت کیفری فراهم می‌شود (۲۰). با این حال ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری جایگاه آنان را ارتقا بخشیده و آن‌ها را از اعلام‌کننده صرف خارج نموده است. سازمان‌های مردم‌نهاد حق اعلام جرم (نه شکایت)، حق معرفی نماینده جهت حضور در دادسرا و دادگاه، حق دریافت احضارنامه برای شرکت در جلسات، حق اظهار نظر و حق ارائه دلیل در مرجع قضایی را دارند که در جای خود بیانگر یک کارکرد و نقش شبه دادستانی به سازمان‌های مردم‌نهاد می‌باشد (۲۱).

مقنن در ماده ۶۶ اصلاحی قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴ در راستای حمایت از بزه‌دیده و مشارکت‌دادن نهادهای مدنی در فرایند کیفری، برای اعلام جرم، توجه خاصی بر برخی از سازمان‌های مردم‌نهاد نموده است (۲۲). یکی از سازمان‌های مردم‌نهاد پیش‌بینی‌شده در ماده ۶۶ سازمان مردم‌نهاد در زمینه حمایت از اطفال و نوجوانان است. این سازمان نقش اساسی در فرایند کیفری و اعلام جرم و اقدامات مجاز بعدی دارد. از این رو تبصره ماده ۳۸ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، دعوت از نماینده مطلع سازمان‌های مردم‌نهاد که دارای مجوز فعالیت در زمینه حقوق اطفال و

تهیه‌کنندگان، مجریان و دست‌اندرکاران تولید و پخش برنامه‌های صدا و سیما در راستای اجرای قانون.

۴-۱. تولید و پخش برنامه‌های منظم برای بالابردن سطح اطلاعات عموم مردم: اولین وظیفه صدا و سیما تولید و پخش برنامه‌های منظم برای بالابردن سطح اطلاعات عموم مردم در حوزه حقوق اطفال و نوجوانان است. با توجه به دگرگونی روزافزون امکانات و تسهیلات فضای مجازی، آسیب‌ها و جرائم ارتكابی در این حوزه نیز در حال دگرگونی است. از این رو وظیفه صدا و سیما دعوت از متخصصانی است که آسیب‌های نوظهور در این فضا را رصد کرده و اقدام به تولید برنامه‌هایی نمایند تا تمامی افراد مرتبط با اطفال و نوجوانان از قبیل والدین، معلمان و ... از این آسیب‌های نوظهور و در حال دگرگون آگاهی یافته و راهکارهای مقابله با این آسیب‌ها به آن‌ها آموزش داده شود. همچنین شایسته است صدا و سیما با همکاری سایر نهادها برنامه‌های کاربردی در راستای اطلاع‌رسانی سطح اطلاعات عموم مردم نسبت به آسیب‌های موجود در فضای مجازی طراحی نموده تا افراد بتوانند از آخرین تحولات و دگرگونی آسیب‌های موجود در این حوزه مطلع شوند (۲۴).

۴-۲. طراحی و ایجاد نظام رده‌های سنی و محتوایی آثار و محصولات صدا و سیما در برنامه‌های مرتبط با اطفال و نوجوانان: از آنجا که یکی از وظایف صدا و سیما طراحی و ایجاد نظام رده‌های سنی و محتوایی آثار و محصولات در برنامه‌های مرتبط با اطفال و نوجوانان می‌باشد، شایسته است صدا و سیما اقدام به تولید محتوایی نماید که آن‌ها را از آسیب‌ها و جرائم این فضا آگاه نماید و به آنان آموزش دهد تا بدانند زمانی که در معرض آسیب‌های موجود در فضای مجازی قرار گرفتند، چه اقداماتی اتخاذ نمایند. همچنین شایسته است صدا و سیما با همکاری سایر نهادها برنامه‌های کاربردی را

۴. نقش رسانه‌ها در فراهم کردن حمایت حقوقی از اطفال و نوجوانان بزه دیده: رسانه‌ها به ویژه صدا و سیما نقش به‌سزایی در زندگی و مسائل آموزشی و اجتماعی کودکان دارند. رسانه ملی با برنامه‌های متنوع خود، ضمن آنکه بخش مهمی از اوقات فراغت مردم و نسل جوان را پر می‌کند، با رعایت اخلاق رسانه‌ای و تلاش در جهت توسعه فرهنگی می‌تواند روح جامعه‌پذیری را در میان اطفال و نوجوانان زنده نماید. در واقع رسانه ملی با کارکرد مهم خود در فرایند جامعه‌پذیری اقشار و طبقات اجتماعی مختلف و آحاد ملت، گامی اساسی در توسعه و امنیت فرهنگی و واکنش‌نمودن آن‌ها در برابر تهدیدات رسانه‌ای ایفا می‌نماید (۲۳). از این رو مقنن در بند «ح» ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان وظایفی را برای صدا و سیما پیش‌بینی نموده است که قابلیت تسری به فضای مجازی داشته و می‌توان با به‌کار بستن آن‌ها به نحو چشم‌گیری مانع از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان شد.

طبق این بند سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران در راستای رسالت خود مبنی بر اطلاع‌رسانی در مورد حقوق اطفال و نوجوانان موظف گردیده است اقدامات زیر را انجام دهد:

۱- تولید و پخش برنامه‌های منظم برای بالابردن سطح اطلاعات عموم مردم در حوزه حقوق اطفال و نوجوانان؛
 ۲- طراحی و ایجاد نظام رده‌های سنی و محتوایی آثار و محصولات صدا و سیما در برنامه‌های مرتبط با اطفال و نوجوانان؛
 ۳- همکاری با سایر نهادها و دستگاه‌های مندرج در این قانون برای تولید آثار و برنامه‌های علمی، آموزشی و فرهنگی جهت تحقق اهداف قانون؛
 ۴- جلوگیری از تولید، پخش یا تبلیغ هر برنامه یا محصول مضر به سلامت، تربیت، اخلاق یا سایر حقوق اطفال یا نوجوانان؛
 ۵- تدوین و اجرای ضمانت‌اجراهای اداری و انضباطی برای

فصلنامه حقوق کودک، دوره چهارم، شماره چهاردهم، تابستان ۱۴۰۱

۴-۴. جلوگیری از تولید، پخش یا تبلیغ هر برنامه یا محصول مضر به حقوق اطفال یا نوجوانان: امروزه بسیاری از فیلم‌ها و انیمیشن‌ها در فضای مجازی به صورت آنلاین پخش می‌گردند. برای مثال نماوا یک سامانه نمایش درخواستی اشتراکی ایرانی آنلاین برای پخش فیلم‌ها، سریال‌ها و انیمیشن‌های ایرانی و خارجی است.

از دیگر وظایف رسانه‌ها عدم تولید، پخش یا تبلیغ هر برنامه یا محصولی در فضای مجازی است که برای کودکان مضر تلقی می‌شود. از این رو می‌توان با تمسک به ماده ۳ دستورالعمل صیانت از کودکان و نوجوانان و بندهای آن مصادیق آن را یافت.

ماده ۳ دستورالعمل صیانت از طفل یا نوجوان مقرر می‌دارد: «انتشار موارد ذیل ممنوع است:

۱-۳. نمایش کودکان و نوجوانان به صورت عریان؛
۲-۳. محتوای مروج اعتقادات و باورهای خرافی و انحرافی آسیب‌زننده و مغایر با موازین اسلامی و آیین‌ها و مناسک آن باورها، بدون قصد تحلیل و نقد؛

۳-۳. ارائه مفاهیم انتزاعی شبهه‌برانگیز در محتوای اعتقادی و دینی؛

۴-۳. نمایش و ترویج اقدامات خطرناک (حتی با اجرای کودکان) همچون پرش از ارتفاع، استفاده از مواد منفجره، بازی با آتش، درگیری و تعقیب دزدان و قاتلان بدون قصد تحذیر و هشدار؛

۵-۳. نمایش حیوان‌آزاری و نمایش برقراری رابطه عاطفی افراد (به ویژه کودکان) با حیوانات ناقل بیماری؛

۶-۳. آموزش و تشویق و ترویج اباحی‌گری یا ارتکاب محرمات شرعی؛

۷-۳. تشویق و ترویج و عادی‌سازی هتک حرمت والدین و بزرگسالان؛

متناسب با سن اطفال و نوجوانان تولید کند تا آنان بتوانند آن برنامه‌ها را بر روی سامانه خویش نصب نموده و به صورت آنلاین برنامه‌های متناسب با سن خودشان را ببینند.

در حوزه تبلیغات در فضای مجازی نیز رسانه‌ها مکلف هستند محتوای تبلیغات را بر اساس رده سنی اطفال و نوجوانان طراحی و تولید نمایند. این امر نیز در بند ۷ ماده ۲ دستورالعمل صیانت از اطفال و نوجوانان پیش‌بینی شده است. وفق این بند: «تبلیغات نمایش داده شده (قبل، حین و بعد از پخش محتوا) برای کودکان و نوجوانان باید متناسب با محتوای اصلی باشد و الزامات شیوه‌نامه رده‌بندی سنی در آن رعایت شود.»

۴-۳. همکاری رسانه‌ها با سایر نهادها و دستگاه‌های مندرج در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان:

شایسته است تمامی رسانه‌ها به ویژه صدا و سیما برای تولید آثار و برنامه‌های علمی، آموزشی و فرهنگی جهت حمایت از حقوق اطفال و نوجوانان در فضای مجازی با نهادهایی که در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان پیش‌بینی شده است، همکاری‌های لازم را داشته باشند (۲۵). با توجه به این که آسیب‌های موجود در فضای مجازی اغلب توسط پلیس فتا رصد و شناسایی می‌شوند، شایسته است صدا و سیما در تولید برنامه‌های آموزشی در راستای آموزش اطفال و نوجوانان در برخورد با جرائم این حوزه از نظرات آن‌ها بهره‌برد. همچنین صدا و سیما با همکاری سایر نهادها اقدام به تولید برنامه‌های کاربردی علمی، آموزشی و فرهنگی نموده و مسابقات علمی، آموزشی و فرهنگی به همراه جوایزی از قبیل بهره‌مندی از اینترنت رایگان برای مدت زمان معینی در نظر گرفته شود تا اطفال و نوجوانان به این دسته از برنامه‌های کاربردی سوق پیدا نمایند.

یادشده ضمانت اجرایی پیش‌بینی شده است. این ماده بیان داشته است: «رسانه در صورت تخلف از این دستورالعمل با تشخیص کمیته رسیدگی به تخلفات ساترا مشمول تنبیهات ذیل می‌شود: ۱- تذکر همراه با درج در پرونده؛ ۲- اخذ تعهدنامه کتبی؛ ۳- درج عذرخواهی یا اصلاحیه در سایت؛ ۴- ممنوعیت بارگذاری مطلب جدید به مدت حداکثر یک هفته؛ ۵- ارائه خدمات رایگان مبنی بر آموزش سواد رسانه‌ای کودکان؛ ۶- ممنوعیت فروش حق اشتراک جدید به مدت حداکثر یک هفته؛ ۷- محرومیت یا محدودیت در تبلیغات بازرگانی و حامی مالی برنامه‌های تلویزیونی؛ ۸- عدم ارائه تأییدیه‌های جدید ساترا؛ ۹- محرومیت از مدیریت رسانه؛ ۱۰- مسدودسازی (فیلترینگ) رسانه؛ ۱۱- لغو مجوز رسانه.»

این موضوع در بند ۴ ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان قید شده و مقرر شده است که در آگهی‌های تبلیغاتی محصولات و فرآورده‌ها، امنیت و آسایش روانی کودکان نباید در معرض آسیب قرار گیرد و تبلیغ‌کنندگان نباید پیش از آنکه این تبلیغات در راستای حمایت از حقوق شهروندی باشد، در جهت تأمین بودجه خود اقدام به تبلیغ نمایند. این موضوع در خصوص پخش برخی برنامه‌ها نیز صادق بوده و لازم است شورای نظارت بر صدا و سیما که طبق اصل ۱۷۵ قانون اساسی از جمله وظایف آن نظارت بر حسن انجام کلیه امور بوده، بر محتوای تولیدی قبل از پخش نظارت داشته و مانع برنامه‌ها و تبلیغات مضر به حقوق اطفال و نوجوانان شود.

۵. نقش کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه و فیلترینگ در فراهم‌کردن حمایت حقوقی از اطفال و نوجوانان بزه دیده: امروزه کودکان و نوجوانان کنجکاو به محض دسترسی به اینترنت به دنیای ناشناخته وب وارد می‌شوند. دنیایی که در مرحله اول برای آن‌ها نقش تأمین‌کننده بازی، انیمیشن‌ها و فیلم‌ها را ایفا می‌کند و

۳-۸. گفتار و رفتار صریح یا شدید توهین‌آمیز، تبعیض‌آمیز و نفرت‌پراکن؛

۳-۹. نمایش جزئیات زخم و جراحات عمیق مثل قطع یا متلاشی‌شدن عضو در موضوعات و فرایندهای پزشکی، بهداشتی و علمی.»

همچنین امکان تبلیغات فضای مجازی وجود دارد که لازم است در تولید و پخش آن ضوابطی را در نظر داشت. از این رو می‌توان با تمسک به ماده ۴ دستورالعمل صیانت از حقوق کودکان و نوجوانان مصادیق تبلیغات مضر علیه کودکان را شناخت.

ماده ۴ دستورالعمل صیانت از طفل یا نوجوان مقرر می‌دارد: «هر قسم از تبلیغات تجاری که حاوی حداقل یکی از موارد زیر باشد، ممنوع است:

۱-۴. تبلیغات گمراه‌کننده: هر نوع محتوای تبلیغات تجاری است که اطلاعات نادرست یا ناقص را به کودک ارائه می‌کند و موجب گمراهی کودک یا تحت تأثیر قراردادن قضاوت او یا به اشتباه‌انداختن وی در تشخیص کالا یا خدمت با کالا یا خدمت دیگر می‌شود.

۲-۴. تبلیغات نامحسوس: گنجاندن نمایش محصول، خدمت یا علامت تجاری به صورت غیرواضح در محتوای تبلیغات به نحوی که در ازای دریافت پول یا عوض مشابه باشد.

۳-۴. فروش از راه دور: آن دسته از محتوای تبلیغات تجاری که به صورت مستقیم راه‌های ارتباطی جهت خرید کالا یا خدمت را عرضه می‌کند.

۴-۴. استفاده از افراد مشهور جهت ترغیب کودک.

۴-۵. تشویق کودک به شرکت در مسابقات و قرعه‌کشی‌ها در قبال دریافت جایزه.»

از آنجایی که صرف تبیین وصف مجرمانه رفتاری و تعیین مصادیق آن جنبه بازدارندگی نداشته و لازم است ضمانت اجرایی برای آن پیش‌بینی شود، در ماده ۵ دستورالعمل

قسم هستند: ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی و ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی. ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی موظفاند طبق ضوابط فنی، فهرست تهیه‌شده از سوی کمیته تعیین مصادیق که اکنون با عنوان «کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه» انجام وظیفه می‌نماید را پالایش و فیلتر نموده و در صورت خودداری و استتکاف از انجام تکالیف، بر اساس اینکه عمدی باشد یا سهوی، جریمه و حتی منحل‌شدن آن‌ها در دستور کار خود قرار دهند.

توجه به این امر ضروری است که با افزایش بی‌رویه فیلترینگ تمایل به داشتن فیلترشکن هم افزایش خواهد یافت. به شکلی که بسیاری از اطفال و نوجوانان به استفاده از فیلترشکن‌های قوی و پرسرعت ترغیب می‌شوند. از این رو فیلترینگ سبب هدایت کودکان به دنیای فیلترشکن‌ها می‌شود.

برخی از فیلترشکن‌ها با تبلیغات سایت‌های مستهجن که به صورت خودکار روی آنها قرار دارند، ناخواسته اطفال و نوجوانان را به سمت سایت‌های مستهجن یا نقض حریم خصوصی هدایت می‌کند. گاهی اوقات این فیلترشکن‌ها دسترسی کاملی به حریم خصوصی اطفال و نوجوانان می‌دهد که این امر سبب می‌شود برخی سوءاستفاده‌گران مجازی به عکس‌ها و محتویات خانوادگی دست پیدا کنند و این مسأله می‌تواند تبعات خطرناکی برای کل خانواده داشته باشد. از این رو شایسته نیست حوزه فیلترینگ بر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی را آنقدر گسترش داد که اطفال و نوجوانان حتی برای استفاده از بازی‌ها یا برنامه‌های معمولی هم مجبور به داشتن فیلترشکن باشند. همچنین شایسته است تولید محتوا برای اطفال و نوجوانان در اولویت قرار گیرد. محتواهای غیرایرانی نباید حذف شوند، بلکه باید به سمت نوعی رقابت تولید

در مرحله دوم برای برقراری ارتباط با دوستان خود به نصب شبکه‌های اجتماعی و پیوستن به آنها می‌پردازند. دسترسی اطفال و نوجوانان به اینترنت ضرورت نقش‌آفرینی کارگروه تعیین مصادیق و فیلترینگ در جهت حمایت از حقوق اطفال و نوجوانان را دوچندان می‌سازد. کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه در سال ۱۳۸۸ و در پی تصویب قانون جرائم رایانه‌ای در مجلس شورای اسلامی و تأیید آن توسط شورای نگهبان، بنیان‌گذاری شد. این کارگروه زیر نظر دادستان کل کشور فعالیت می‌کند و متشکل از ۱۲ نفر می‌باشد و مسولیت اصلی آن، نظارت بر فضای مجازی و پالایش تارنماهای حاوی محتوای مجرمانه و رسیدگی به شکایات مردمی است. بر اساس قوانین جرائم رایانه‌ای، اعضای این کارگروه موظفند هر ۲ هفته یکبار تشکیل جلسه دهند و در خصوص فیلترشدن وبگاه‌های مختلف، بحث و تبادل نظر و رأی‌گیری نمایند. این کارگروه می‌تواند با توسعه محیط‌های صیانت‌شده در فضای مجازی برای کودکان، با رده‌بندی محتوا و ارائه خدمات متناسب با سن و جنس و آمادگی جسمی، پیشگیری از ارائه محتوای خدمات مضر برای کودکان، پیاده‌سازی و معماری محیط امن برای کودکان در فضای مجازی و ترغیب بخش خصوصی برای ارائه خدمات، حمایت از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای مربوط به جویشرگر ایمن، نرم‌افزارهای تحت کنترل و تبلت‌های دانش‌آموزی توسط وزارت ارتباطات از حقوق کودکان در فضای مجازی صیانت نماید. در این راستا فیلترینگ به عنوان یک تدبیر پیشگیرانه وضعی که از مواجهه کودکان با محتوای مجرمانه جلوگیری می‌کند، تلقی می‌شود.

مقنن در مواد ۲۱ و ۲۳ قانون جرائم رایانه‌ای، وظیفه ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی را مشخص کرده است. طبق این ۲ ماده، ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی بر ۲

راستای پیشگیری از تحقق بزه علیه اطفال و نوجوانان نیز می‌توان به نقش‌آفرینی کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه و فیلترینگ نسبت به پالایش محتواهای نامتناسب در فضای مجازی اشاره کرد.

بعلاوه لازم است ناوگان حقوق کیفری و سایر نهادها تدابیری در جهت حمایت از اطفال و نوجوانان و جبران خسارت وارده بر آنها در برابر آسیب‌های جسمانی، روانی، اقتصادی و اجتماعی اتخاذ نمایند. در این راستا می‌توان از ظرفیت نهادهایی همچون سازمان بهزیستی و سازمان‌های مردم‌نهاد بهره برد. همچنین حقوق کیفری وظیفه دارد با اتخاذ تدابیری در فرایند رسیدگی کیفری از قبیل پیش‌بینی پلیس اطفال و نوجوانان، اطلاع‌رسانی، برخورداری از خدمات حقوقی به نحو الکترونیکی، برخورداری از وکیل تسخیری، رعایت حریم خصوصی و تأمین حق اطفال و نوجوانان بزه‌دیده و شاهدان آنان بر امنیت، نسبت به حمایت از آنها در فضای مجازی و ترمیم بزه‌دیدگی اقدام نماید.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تضاد منافع

نویسنده هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده است.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

محتوای داخلی در فضای مجازی در مقابل محتوای خارجی گام برداشت.

لازم به ذکر است تعداد زیادی نرم‌افزار برای کنترل و نظارت اطفال و نوجوانان توسط والدین، مخصوص انواع سیستم‌عامل‌ها از قبیل اندروید، ویندوز و ... جهت محدودیت دسترسی کودکان و نوجوانان به برخی از امکانات فراهم شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

اطفال و نوجوانان به جهت ویژگی‌های جسمی و روحی، جزء بزه‌دیدگان بالقوه و آسیب‌پذیر فضای مجازی تلقی می‌شوند و نسبت به سایر افراد حاضر در این فضا نیازمند حمایت بیشتری می‌باشند. از این رو وظیفه مهم حقوق کیفری و سایر نهادهای مرتبط با اطفال و نوجوانان آن است که در دو سطح پیشگیری از بروز آسیب علیه اطفال و نوجوانان و حمایت از آنها تدابیری را اتخاذ نمایند.

در سطح پیشگیری از بروز آسیب می‌توان با اتخاذ تدابیری ناظر بر دسترس‌پذیری اطفال و نوجوانان به امکانات و محتوای موجود در فضای مجازی، مانع آسیب به آنها شد. در تحقق این امر، می‌توان به نقش‌آفرینی رسانه‌های فعال در حوزه‌های فضای مجازی و صدا و سیما در تولید و پخش برنامه‌های منظم برای بالابردن سطح اطلاعات عموم مردم و معرفی آسیب‌های جسمانی، روانی، اخلاقی و اجتماعی نوین و آگاهی‌بخشی در حیطه حقوق اطفال و نوجوانان و راهکارهای قابل اتخاذ هنگام مواجهه با بزه‌کاران سایبری در فضای مجازی اشاره کرد. به علاوه طراحی و ایجاد نظام رده‌های سنی و محتوایی آثار و محصولات از طریق طراحی و تولید برنامه‌های کاربردی متناسب با رده سنی بر روی سامانه‌های رایانه‌ای و جلوگیری از تولید، پخش یا تبلیغ هر برنامه یا محصول مضر به حقوق اطفال یا نوجوانان قابل طرح است. در

References

1. Bartholomew MK, Schoppe Sullivan SJ, Glassman M, Kamp Dush CM, Sullivan JM. New parents' Facebook use at the transition to parenthood. *Family Relations*. 2012; 61(3): 455-469.
2. Davidson J, Gottschalk P. *Internet child abuse: Current research and policy*. New York: Routledge Taylor & Francis Group a Glasshouse book; 2011. p.211.
3. Abuzari M. *Criminology of cyber crimes*. 1st ed. Tehran: Mizan Publishing; 2015. p.31. [Persian]
4. McLoughlin AB, Gould MS, Malone KM. Global trends in teenage suicide: 2003-2014. *QJM: An International Journal of Medicine*. 2015; 108(10): 765-780.
5. Abachi M. *Criminal rights of children in United Nations documents*. 1st ed. Tehran: Majd Publications; 2001. p.210. [Persian]
6. Niazpur AH. The discourse of the child rights agreement in the field of crime prevention. *Research Paper on Criminal Law*. 2012; 3(2): 187-204. [Persian]
7. Shinder DL, Cross M. *Scene of the Cybercrime, Computer Forensics*. Handbook Synergy Press Publication; 2002. p.129.
8. Hutton S. Cyber stalking. p. 3. Retrieved Feb 18, 2006. From National White Collar Crime Center Web site: <http://www.nw3c.org>.
9. Tahmasebi Qarabi KH, Zakavi M. The effect of computer games on delinquency and deviance of children and adolescents. 1st ed. Tehran: Majd Publishing; 2015. p.10. [Persian]
10. Haji Dehabadi A. From the compensation of the victim by the offender to the compensation by the government. *Journal of Jurisprudence and Law*. 2006; 3(9): 95-121. [Persian]
11. Hodgkin R, Newell P. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva: Unicef; 2007. p.26. [Persian]
12. Ashouri M, Khodadadi A. The fundamental rights of the victim in the criminal proceedings. *Journal of Criminal Law Teachings*. 1390; 8(2). [Persian]
13. Tavajohi A. The position of the victim in Iran's criminal policy. *Doctoral Dissertation in Criminal Law and Criminology*. Tehran: Faculty of Law, Tarbiat Modares University; 1998. p.621. [Persian]
14. Ashoori M. *Criminal Procedure*. 11th ed. Tehran: Samt Publications; 2009. Vol.1 p.10-25. [Persian]
15. Fattah A. From the policy of fighting crime to the policy of defending the victim. Translated by Khatatan s, Najafi Abrandabadi AH. *Legal Journal of Justice*. 1992; 56(3): 85-112. [Persian]
16. Shiri A. Treating victims with dignity (litigation). *Crime Prevention Studies Quarterly*. 2007; 2(4): 17-57. [Persian]
17. Hadi Tabar A, Kam B. Legos governing the proceedings of children and adolescents in Iran's modern criminal law. *Judicial Law Perspectives Quarterly*. 2019; 42(58): 121-144. [Persian]
18. Zeinali AH, Moghaddasi MB. The victim's right to security and information in the criminal process. *Journal of Legal Research*. 2012; 15(57): 227-271. [Persian]
19. Willard NE. *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress*. Research Press; 2007. p.273.
20. Tahmasebi C. *Criminal Procedure*. 3rd ed. Tehran: Mizan Publishing; 2017. Vol.1 p.118. [Persian]
21. Ramezani Qawamabadi MH. Prevention and suppression of environmental crimes in the light of the actions of non-governmental organizations in Iran's legal system. *Legal Journal of Justice*. 2011; 75(75): 199-225. [Persian]
22. Khaleghi A. *Criminal Procedure*. 22th ed. Tehran: Publication of Institute of Legal Studies and Researches; 2015. Vol.1 p.59. [Persian]
23. Mohammadi Y. *Cultural security and media system*. 1st ed. Tehran: Soroush Publishing; 2011. p.32. [Persian]

24. Manteqi M. Guide for parents in children's use of new communication technologies: Radio-computer games. 1st ed. Tehran: Parents and Teachers Association Publications; 2016. p.10. [Persian]
25. Sarookhani B, Izaddoost P. Children and mass media. 1st ed. Tehran: IRIB University Press; 2015. p.36. [Persian]